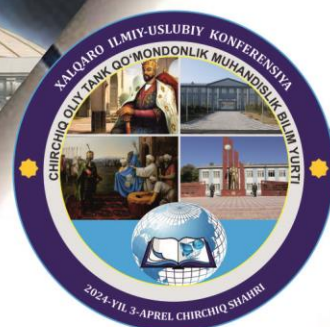

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUDOFAA VAZIRLIGI
МИНИСТЕРСТВО ОБОРОНЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН
MINISTRY OF DEFENSE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

**“SOHIBQIRON AMIR TEMURNING JAHON
VA MILLIY HARBIY SAN‘AT RIVOJIGA
QO‘SHGAN HISSASI”**

**MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-USLUBIY KONFERENSIYA
TO‘PLAMI**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ
“ВКЛАД ВЕЛИКОГО ПОЛКОВОДЦА АМИРА ТИМУРА В РАЗВИТИЕ
МИРОВОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ВОЕННОГО ИСККУСТВА”**

03.04.2024

**“THE CONTRIBUTION OF MASTER AMIR TEMUR TO THE DEVELOPMENT
OF WORLD AND NATIONAL MILITARY ART”**

**COLLECTION OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND METHODOICAL
CONFERENCE ON THE SUBJECT**

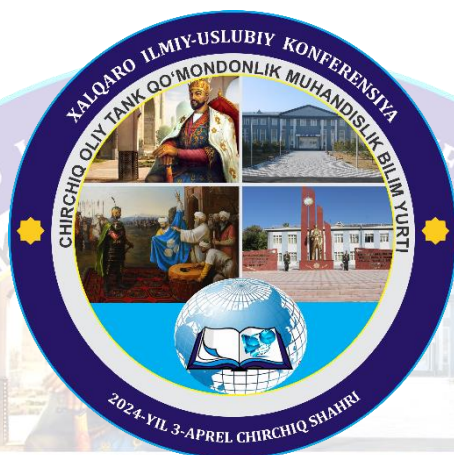
Chirchiq shahri

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUDOFAA VAZIRLIGI
МИНИСТЕРСТВО ОБОРОНЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

CHIRCHIQ OLIY TANK QO‘MONDONLIK
MUHANDISLIK BILIM YURTI

ЧИРЧИКСКОЕ ВЫСШЕЕ ТАНКОВОЕ КОМАНДНО ИНЖЕНЕРНОЕ УЧИЛИЩЕ

XALQARO AMIR TEMUR XAYRIYA JAMOAT FONDI
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ
ФОНД АМИРА ТЕМУРА

“SOHIBQIRON AMIR TEMURNING JAHON VA MILLIY
HARBIY SAN‘AT RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI”

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-USLUBIY KONFERENSIYA

T O ‘ P L A M I

2024-yil 3-aprel

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ
“ВКЛАД ВЕЛИКОГО ПОЛКОВОДЦА АМИРА ТИМУРА В РАЗВИТИЕ
МИРОВОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ВОЕННОГО ИСККУСТВА”

“THE CONTRIBUTION OF MASTER AMIR TEMUR TO THE DEVELOPMENT OF
WORLD AND NATIONAL MILITARY ART”

COLLECTION OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND METHODOICAL CONFERENCE
ON THE SUBJECT

2024 yil

qismida, qarindoshlari va ittifoqchilari boshchilik qilayotgan qo'shinlar esa uning chap tomoni old qismida joylashgan. Keyin qanot, qator va boshqa bo'linmalar bo'lgan.

Shuningdek Fransiyalik tarixchi olim, adib Marsel Brionning Buyuk bobomiz Amir Temur haqidagi mazkur kitobi AQSH va G'arbiy Yevropa davlatlarida bir necha marotaba chop etilgan bo'lib, eng sara asarlar qatoriga kiradi. E'tiborli jihati shundaki M.Brion tomonidan tartib berilgan ushbu kitob to'laligicha Sohibqiron Amir Temurning o'z qo'li bilan yozilgan estaliklaridan iborat. Uning fors tilidagi yagona nusxasi Yaman hukmdori Ja'far Podsho kutubxonasida saqlangan, keyinchalik esa Angliyaga olib ketilgan. Mazkur asarni o'qish asnosida ulug' bobokalonimizning o'ziga xos jihatlari bilan ham tanishasiz, faoliyati qanchalar ibratli ekanligiga amin bo'lasiz. Kitobda bayon etilgan Amir Temurning hayoti va faoliyati barcha uchun birdek saboq maktabi bo'lishi shubhasiz.

Xulosa o'rnida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagi so'zlarni ta'kidlab o'tganlar: «Ozroq vaqtim bo'lsa kitob o'qiyman. Sohibqiron Amir Temurning To'xtamishxonning jangi haqida o'qib chiqdim. Amir Temur bu jangda yettita usulni qo'llagan ekan. Jasorati, o'z askarlarini mardonavor tarbiyalashi bilan birga, janglarni ham o'zi boshqargan. O'zim uchun ham bu yangilik bo'ldi. Keyin kimdir shu jang usulini o'rgangani bilan qiziqib ko'rdim. Hech kim o'rganmagan ekan. Eng avvalo bobolarimizning usullarini o'rganishimiz kerak». [1]

Buyuk shaxslar, xorijiy adiblar va tarixchi olimlarning tadqiqotlarida sohibqiron Amir Temurning buyuk sarkarda va dohiyligi haqida xolis e'tiroflarini o'qish mumkin. Millatimiz tarixida jahonshumul ulug' siymolar juda ko'p, ammo, hech bir zotga yuqoridagidek yuksak ta'rif berilmagan bo'lsa kerak.

O'zbek millati va O'zbekiston davlati bor ekan, buyuk bobomiz Amir Temurning tabarruk nomi ham abadiy yashaydi. O'zbekiston sha'n-shavkati timsoliga aylangan buyuk bobomiz siymosi, ayniqsa, yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Qashqadaryoning Ko'kdala tumaniga tashrifida o'tkazilgan faollari bilan uchrashuvda Amir Temur mudofaa merosi haqida // <http://dary.uz/> 21.04.2022.
2. Uljayeva Sh.M. Amir Temur saltanatida milliy davlatchilikning rivojlanishi // aftoreferat. T..2008. 3 b.
3. Norqulov A.F. Harbiy pedagogikaning maqsadi va vazifalari // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. UIF-2023: № 18. 94 b.
4. Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda: Chingizxon va Amir Temur: harbiy san'ati, strategiya va taktikasi // Kitob. T.: 2019. 171 b.
5. Sharafuddin A. Y. Hazrati Sohibqiron Amir Temur tavalludining 660 iilligiga bag'ishlangan nashr— Zafarnoma // Kitob. T..1997. 328 b.

O'ZBEKISTONDA AMIR TEMUR MEROSINING ZAMONAVIY JAMIYAT TUZILISHIDA TUTGAN O'RNI

F.Sh. Ilmurodova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Umumiy tarix va ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

***Annotatsiya.** ushbu maqolada Amir Temur davlatining boshqaruv apparati, tarixiy merosining yurtimizda demokratik tamoyillarga asoslangan, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga ega suveren, mustaqil davlat sifatida zamonaviy jamiyatni shakllantirish va mustahkamlashdagi o'rni ko'rib chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** Temur tuzuklari, Markaziy Osiyo, jamiyat, davlat, islohotlar, demokratik, bozor iqtisodiyoti, adolat, ma'naviyat, tamoyil, siyosiy, hamkorlik.*

Amir Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki uzoqni ko'zlagan davlat arbobi sifatida tarixga kirdi. Amir Temur saltanatining boy merosini o'rganish muhim ahamiyatga ega. Markaziy Osiyo xalqlari ming yillar davomida shakllangan jahonga mashhur siyosati, ma'naviy barkamol davlatchilik an'analari bilan jahon davlatchiligi va siyosiy taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Amir Temur turkiy xalqlarni adolat va insonparvarlik asosida birlashtirdi, millat g'ururi uchun kurashdi va buyuk Temuriylar imperiyasiga asos soldi. Temuriylarning davlat boshqaruvidagi tajribasi bugungi kunda ko'plab rahbarlar uchun dastur bo'lib xizmat qilmoqda.

Amir Temur avlodlariga meros qilib qoldirgan tarixiy meros, uni o'rganish va amalda qo'llash imkoniyati O'zbekistonda so'nggi yillarda ro'y berayotgan ijtimoiy-siyosiy hayotni isloh qilish qiyinchiliklariga dosh berishga ko'maklashuvchi g'oya bo'lib xizmat qilmoqda. Amir Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki dono, uzoqni ko'zlagan davlat arbobi sifatida ham tarixga kirdi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, zamonaviy yoshlarning boshqaruv san'atiga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish uchun

Mamlakatimizda milliy davlatchilikni shakllantirish, xalq farovonligini oshirish, hech kimdan kam bo'lmagan va hech kimdan kam bo'lmagan yosh avlodni tarbiyalash, intellektual va ma'naviy rivojlanishi ko'p jihatdan buyuk ajdodimiz Amir Temurning qarashlari va amallariga asoslanadi. O'zbekistonda demokratik tamoyillarga asoslangan, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga ega suveren, mustaqil davlat sifatida zamonaviy jamiyatning shakllanishi, rivojlanishi va mustahkamlanishining hozirgi davrini buyuk ajdodlarimizning farovonlik va taraqqiyotga erishishdek ezgu orzusini ro'yobga chiqardi. O'zbekiston zaminida asrlar davomida shakllangan adolatli, qonunga asoslangan, milliy davlatchilik an'analari Amir Temurning mustaqil, markazlashgan Markaziy Osiyo davlatini yaratishda o'z ifodasini topdi, uning vorislari, Temuriylar zamondoshlari uchun hamisha yorqin namuna bo'lib xizmat qildi. Sohobqiron Amir Temur davlatni yaratishda tarixiy tajribadan keng foydalangan, o'z davri talablarini hisobga olgan holda davlat tizimini takomillashtirish va yangilash. Davlat tuzilishi harbiy-siyosiy tuzumga asoslangan bo'lsa-da, jamiyat taraqqiyoti turli ijtimoiy qatlamlarning manfaatlarini ta'minlashdan iborat edi. U o'z davlatining tuzilishini Chingizxon davridagi kabi saqlagan. Har bir hudud armiya

uchun yetkazib berilishi kerak bo'lgan odamlar soniga ko'ra harbiy tuzilmalarga bo'lingan. Tuman (tumen) 10000 jangchini yetkazib beradigan tumanni anglatardi. Bo'linish minglab, yuzlab va o'nlab davom etdi. Hech kim o'zi tayinlangan o'n, ming yoki tumenni tark eta olmadi, lekin ma'lum bir ma'muriy va ijtimoiy guruh bilan qat'iy aloqaga ega bo'lishi shart edi. Bu ko'plab masalalarni, birinchi navbatda, majburiyatlar, badallar va soliqlarni bajarish masalasini hal qildi [1].

O'rta asr tarixchisi Ibn Arabshoh shunday yozgan: "Temur qo'rqmas, qat'iyatli va jasur odamlarni bo'ysundirdi, jasur odamlarni yoqtirdi. U qat'iy hukmga, nozik instinktga ega edi, uning buyukligiga mos keldi, qat'iy gapirdi va hatto o'ta qiyin vaziyatlarda ham uning qalbiga yolg'on gapirmadi."

"Temur tuzuklari" da buyuk ajdodimizning davlatchilik, harbiy mahorat, bunyodkorlik, ilm-fan va san'at masalalariga oid qarashlari, hayot mazmuni, insonni yuksaltiradigan xayrli ishlar, din va adolatni hurmat qilish, o'z manfaatlarini ko'zlay bilish kabi ezgu fazilatlar bayon etilgan.

Amir Temur o'zining "Temur tuzuklari" da shunday yozadi: "maslahatchilar yig'ilganda, rejalashtirilgan ishlarning yaxshi va yomon tomonlari, foyda va zararlari, zaruriyati va foydasizligi haqida muhokama qilib, ularning mulohazalarini tingladim. Ularning fikrini o'rgangandan so'ng, men rejalashtirilgan ikkala tomonini ham foyda va zararni taqqosladim." Bu shuni ko'rsatadiki shiori "kuch adolatda" tamoyili bo'lgan davlatni boshqarishda xalqning fikri va irodasi inobatga olinganligi.

O'rta asr tarixchisi Ali Yazdiyning yozishicha, Amir Temur o'z davlat ishlarida sobitqadam bo'lib, davlat sha'ni, qadr-qimmati, manfaati haqida gap ketganda, na o'zini, na qarindoshlarini ayamagan. Temur shunday degan: "Agar davlat din va qonunlarga tayanmasa, u o'zining buyukligi va qudratini uzoq vaqt saqlay olmaydi. "Bu so'z boshqasini mukammal ravishda to'ldiradi:" har qanday davlatning asosini uchta narsa tashkil etadi: xazina, xalq va armiya. Uning so'zlari va ishlarining ishonchliligining yorqin namunasi-zamondoshlarining harbiy, siyosiy va iqtisodiy masalalarda va hukumat masalalarida har qanday qarorni o'z imperiyasining donishmandlari, olimlari va bosh amaldorlari bilan har tomonlama muhokama qilinganidan keyingina qabul qilgan. Amir Temur davlatining poydevori 1370 yilda qo'yilgan, so'ngra ko'p yillar davomida, ayniqsa, ma'lum bir hududning qo'shib olinishi munosabati bilan u doimiy ravishda takomillashtirilib, to'ldirilib borilgan[2].

Qonun ustuvorligi va musulmon huquqi tamoyillari davlat boshqaruvida poydevor edi. "Men o'z davlatimning poydevorini Islom meyorlariga muvofiq qurdim, - dedi Amir Temur, - uni sayohatlar va tuzuklar (qoidalar to'plami) asosida boshqardim, kundalik hayotimdagi hamma narsani qonunga muvofiq qildim." Amir Temur o'z davlatida qonunning kuchliligi va samaradorligini ta'minladi[3]. U yetti bo'limdan iborat yagona davlat apparatini yaratdi:

- 1) Bosh vazirning Devoni (Davlat va jamoat ishlari vazirligi);
- 2) Mudofaa vazirligi (qo'shimcha ishlar vazirligi);
- 3) Moliya vazirligi;
- 4) Saroy vazirligi;
- 5) Adliya vazirligi (Bosh Adliya idorasi);

6) Davlat xavfsizlik vazirligi (Mushrif idorasi);

7) tashqi ishlar vazirligi (Devoni rasoyil)[4].

Ular aholi, savdo va madaniy rivojlanish, shtatdagi nazorat holati, hukmdorni ma'muriyat ishi, viloyatdagi ishlarning borishi, xayr-ehsonlar, soliqlarni taqsimlash va yig'ish va hokozolar to'g'risida hisobot tuzish uchun mas'ul edilar. Amir Temur xudbin, buzuq, ochko'z odamlarni va tuhmatchilarni davlat xizmatiga qabul qilmagan.

Manbalarda ko'rsatilishicha, Amir Temur Oliy devonda yoki mahalliy hokim devonida yuqori lavozimni egallagan har bir davlat xizmatchisining huquq va burchlarini aniq belgilab bergan. Masalan, u hukumat amaldorlaridan katta va kichik shahar va qishloqlarni obodonlashtirish, jumladan, masjidlar, madrasalar, xonaklar, vannalar, karvonsaroylar, shifoxonalar qurish, ko'priklarni ta'mirlash va qurish, savdo karvonlari va sayohatchilar xavfsizligini ta'minlash haqida doimiy g'amxo'rlik qilishni so'radi va ularni qarog'chilardan himoya qilishni talab qildi. "Samarqandga Temur saroyiga sayohat kundaligi" da (ispaniyalik Klavixo tomonidan) Temur saroyida qonun va tartib hukm surayotgani, "hech kim boshqasini xafa qilishga haqli emasligi aytilgan"[5]. Temur uchun qonunga rioya qilish adolatli davlat mavjudligining muhim mezon bo'lgan.

Amir Temur muhim davlat ishlarini hal qilish uchun yig'ilgan Kengashlarga katta ahamiyat berdi. "... Men o'nta ishning to'qqiztasini kengash (oqsoqollar, amirlar, vazirlar, dono va aqlli odamlar) maslahati bilan va faqat bir qismini qilich bilan hal qildim", dedi u. Kengash qarorisiz Amir Temur hech narsa qilmadi.

VI asrdan ko'proq vaqt o'tgach, bu tamoyillar hayotimizda yana bir bor tasdiqlanmoqda. O'zbekiston asosiy Qonunining 32-moddasida O'zbekiston Respublikasi fuqarolari jamiyat va Davlat ishlarini boshqarishda bevosita va o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga ega ekanligi ta'kidlangan. Buning shakllari-o'zini o'zi boshqarish, referendumlar va umumiy saylovlar o'tkazish, Davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati o'rnatilganligi bejiz emas.

"Kuchli odamni, aqlli esa ming kishini mag'lub qiladi", u insonni doimo aql, adolat va yuksak ma'naviyatga muvofiq yashashga chaqiradi " [6].

Temur shayxlar va ruhoniylarga hurmat bilan munosabatda bo'lgan va ular bilan suhbatlashishdan zavqlanishini inkor etmagan. Uning atrofida dono ustozlar bor edi, ular orasida Mir Said Baraka ham bor edi. Aynan u 1370 yilda, Amir hukmdor bo'lganida, unga hokimiyat ramzlarini topshirgan va uning uchun buyuk kelajakni bashorat qilgan. Tamerlan har doim u yerda bo'lgan va hatto harbiy yurishlarda ham unga hamroh bo'lgan ustozini chuqur hurmat qilgan va hurmat qilgan. Said Baraka vafot etganida, u yo'qotishni qattiq his qildi. U Guri-Amir oilasi maqbarasidagi sharaflari joyni ustoziga vasiyat qildi va qiyomatda unga, buyuk gunohkorga shafolat qilish uchun o'zini oyoqlariga ko'mishni buyurdi. Bugungi kunda jamiyatimizda ham o'qituvchi maqomini qonun bilan belgilanishi buni yaqqol dalili sifatida aytish mumkin. Buyuk ajdodimiz kuch zo'ravonlik va tajovuzda emas, aksincha, adolat, hamjihatlik va hamkorlikda ekanligini chuqur anglagan. Sohibqiron Fransiya qiroli Karl VI ga yozgan maktubida: "Siz savdogarlaringizni mening davlatimga yuborasiz. Biz ularni iliq kutib olamiz va barcha sharaflarni ko'rsatamiz. Shuningdek, biz savdogarlarimizni

mamlakatingizga yuboramiz. Va siz ularga hurmat ko'rsatasiz, ularga keraksiz to'siq qo'yilishiga yo'l qo'ymang. Sizga boshqa talablarim yo'q. Savdo-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, tinchlik va hamkorlikni o'rnatish har qanday jamiyatning taraqqiyoti va farovonligi uchun asos ekanligini ta'kidlaydi.

Hozirgi kunda dunyoni falokat yoqasiga olib kelayotgan terrorizm, diniy ekstremizm, narkotrafik, odam savdosi kabi global jarayonlarga qarshi kurashish muammosi jahon hamjamiyatining birlashishini talab etmoqda, dunyo mamlakatlari o'rtasida teng ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hamkorlikni yo'lga qo'yish va o'z e'tiqodiga tayanish zarurligini ko'rsatmoqda. Yuqorida aytib o'tilgan muammolarni hal qilishda adolat tamoyillari asosida olib borilmoqda. Bu buyuk Amir Temurning yuqoridagi g'oyalari haqqoniyligini ko'rsatadi. Shunday qilib, ushbu mavzuni o'rganish Amir Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki dono, uzoqni ko'zlagan davlat arbobi sifatida ham tarixga kirganligini isbotlaydi. U yaratgan markazlashgan davlat va uni boshqarish tamoyillari o'zbek davlatchiligiga asos soldi. Amir Temur davlatidagi davlat tuzilishi mahalliy davlatchilikning azaliy an'alariga asoslangan bo'lib, qo'shni Sharq mamlakatlari tajribasi bilan boyitilgan. U davlatni qarorlarining adolat pozitsiyasida boshqargan. Amir Temurning "Agar bizning kuch-qudratimizga shubha qilsangiz, binolarimizga boqing" so'zlari bir necha yuz yillardan so'ng uning avlodlari davrida bunyod etilgan ajoyib me'moriy inshootlar devorlarida o'z aksini topmoqda" va bugungi kunda yurtimizda olib borilayotgan yangi O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar ham aynan tarixiy jarayonning davomidir desam adashmagan bo'laman.

"Obod mahalla– obod ko'cha– obod xonadon" dasturi doirasida keng qamrovli bunyodkorlik, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish tadbirlari amalga oshirilmoqda.

Bunday yangilanishlar jarayonida aholining elektr, tabiiy gaz, ichimlik suvi ta'minoti bilan bog'liq muammolari ijobiy hal etilmoqda. Tor va qing'ir-qiyshiq ko'chalar kengaytirilgan holda shag'al yotqizish ishlari olib borilmoqda. Eski simyog'ochlar esa yangisiga almashtirilmoqda.

Keng ko'lamdagi bunyodkorliklar natijasida mahalla markazida guzar tashkil etilayotgani, aholi yashash xonadonlari, savdo va xizmat ko'rsatish do'konchalarining zamonaviy va ko'rkam qiyofaga kirib borayotgani hamda, eng asosiysi, aholining farovon turmushi uchun yaratilayotgan qulayliklar ertangi kunga bo'lgan ishonchini yanada oshirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Моя родная история / Г. А. Хидояттов. - Ташкент: Укитувчи, 1990. - 303 с.
2. Абдураззок Самаркандий. Матлаъи саъдайн ва мажмаи байрайн, Ташкент, 1969, Шараф ад-дин Али Язди, Зафарнома, л. 457 а.
3. Хужамбердиев Ф. Помилование и правосудие - наследия, переходящие из поколения в поколение. Общество и инноватсии. 2020. - №01. с. 43.
4. Тухтамишев У. Государство Амира Темура и аппарат его управления. Архивариус. 2020. №8(53) - с.7.
5. Rui Gonsales de Klavixo. Samarkandga - Amir Temur saroyiga sayoxat kundaligi (1403-1406). (na uzbekskom yazyke). T.: «Uzbekistan». 2010. str-204.
6. Рерих Н.К. Истинност // Листи дневника. Т. 3. М., 2002. С. 76